

У процесі аналізу змісту твору учитель має підвести учнів до ідеї й основної думки твору, які можна визначити наступним чином.

Ідея твору – розкриття душевного багатства героя, його гідності й самоповаги, доброти й щирості у ставленні до оточуючих та світу.

Основна думка – здатність бачити в кожній людині особистість, а не судити про неї за її зовнішністю й матеріальним статусом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельник Н. Осмислення місця сучасної людини в природі та суспільстві (На матеріалі творів Г. Пагутяк «Душа метелика» і «Потрапити в сад»). *Рідна школа*. 2010. № 7–8. С. 70–73.

2. Пагутяк Г. Потрапити в сад. Сучасна українська література кінця ХХ–ХХІ ст. Київ : Школа, 2006. С. 289–293.

Нестерчук Катерина Миколаївна,
здобувач вищої освіти IV року навчання
за першим (бакалаврським) рівнем
факультету філології і журналістики
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

НЕСТАНДАРТНЕ ВИВЧЕННЯ П'ЄСИ В. ШЕКСПІРА «ГАМЛЕТ, ПРИНЦ ДАНСЬКИЙ» ЯК ТВОРУ NON-FINITO НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 10 КЛАСІ

Згідно з чинною навчальною програмою із зарубіжної літератури для 10–11 класів (рівень стандарту), одним із завдань вивчення найкращих творів світового письменства в українських перекладах є «забезпечення ефективності навчальної діяльності, котра сприяє не лише накопиченню учнями знань, умінь і навичок, а й індивідуальному сприйняттю та творчому осмисленню літератури, формування в учнівства індивідуальних стратегій пізнавальної діяльності» [5, с. 3]. Тому вважаємо за доцільне здійснювати на сучасних уроках зарубіжної

літератури в 10 класі нестандартне вивчення п'єси Вільяма Шекспіра «Гамлет, принц данський» як твору *non-finito*.

Актуальність обраної теми вбачаємо в тому, що знаменита трагедія великого британця акумулювала широкий спектр сучасних літературних тенденцій, однією з яких є *non-finito* (незавершеність) – феномен, який дослідники тлумачать як концепцію, за допомогою якої літературний твір аналізується як такий, що відкритий, незавершений, і спонукає читача до «співтворчості», що виявляється у формуванні реципієнтом надтексту упродовж його сприймання [2].

Мета нашого дослідження полягає в аналізі п'єси «Гамлет, принц данський» В. Шекспіра крізь призму *non-finito* та розробці методичних рекомендацій щодо нестандартного вивчення цього твору на уроках зарубіжної літератури в 10 класі.

Насамперед слід зазначити, що неklasичне поняття *non-finito*, яке сьогодні набуває неабиякої ваги у площині рецесії твору мистецтва, ще не було предметом дослідження у творчості Вільяма Шекспіра, проте його специфіка певним чином обґрунтована у працях таких учених, як Олександра Вісич («Естетика нон-фініто в творчості Лесі Українки»), Стефанія д'Агата д'Отаві («Структура нон-фініто в поезії Вільяма Блейка»), Василь Костюк («Поетика фрагменту і художня цілісність твору»), Умберто Еко («Поетика відкритого тексту», «Роль читача. Дослідження з семіотики текстів») та інших.

Оскільки дослідниця естетики *non-finito* Олександра Вісич, праця котрої є теоретико-методологічною основою нашої розвідки, зазначає, що «у разі трактування нон-фініто як художнього прийому акцент зміщується на сюжетно-композиційну побудову тексту, зокрема, на фінал як значущу частину формальної структури» [2, с. 4], то в «Гамлеті» «*the rest is silence*» – останні слова принца, який вмирає і назавжди забирає з собою свою таємницю, залишають враження недомовленості п'єси. Тож першою найпомітнішою вказівкою на *non-finito* трагедії «Гамлет, принц данський» є власне відкритий фінал, адже твір «закінчується тишею».

На нашу думку, під час шкільного аналізу головних компонентів цієї п'єси в єдності форми і змісту доречно поставити учням таке проблемне питання:

*Як ви вважаєте, чи відбулось *finito* (завершення) трагедії, коли пантоміма, тобто німа сцена, втіленням якої стала тиша, після останніх слів Гамлета заповнилася фінальним похоронним маршем?*

Окрім того, у цьому творі також незавершеним є фінал «Мишоловки», non-*finito* якої, узагалі, зумовлено перериванням монологів. Спочатку Гамлет перериває написаний ним монолог, який звучить з уст Луціана, а потім монолог Гамлета перериває Клавдій, який встав і пішов до своїх покоїв, коли принц мовив про те, «як убивця домагається кохання в Гонзагової дружини» [1, с. 108]. Із цих слів зрозуміло, що у продовженні монологу, тобто у другій його частині, мало б ітися про жінку, про королеву, яку спокушує вбивця її чоловіка. А в римованих рядках, які Гамлет виголошує після вистави, йдеться лише про короля.

Вважаємо, що перервані монологи можуть бути предметом уроку-дискусії. Наприклад, можна запропонувати до обговорення з десятикласниками такі питання щодо цього:

На вашу думку, Шекспір «забув» про монолог Луціана, чи рядки, написані Гамлетом, просто втрачені?

Як ви гадаєте, чому монолог Гамлета переривається пантомімою Клавдія?

Чи є можливим те, що Шекспір мав на меті створити фінал у «Мишоловці» подібним за структурою до фіналу трагедії? Чому?

Беручи до уваги non-*finito* образів Привида, Гертруди, Гамлета, Офелії, Йорика, Фортінбраса та інших, цікаво і неформально, на наш погляд, можна здійснити на уроці зарубіжної літератури пообразний аналіз «Гамлета, принца данського».

Non-*finito* образу Привида є очевидним. Хто він: Гамлетовий батько чи злий дух у його подобі? Однозначної відповіді немає досі. «Блаженний образ» у трагедії перебуває на межі видимого і невидимого світів, буття і небуття, життя

і смерті, оскільки в одних епізодах він грає роль актора, а в інших стає глядачем дійства.

Щодо образу Гертруди, то його теж, на наш погляд, можна вважати *non-finito*, оскільки її минуле, тобто те, що відбувалося з нею до смерті старого Гамлета, є цілком загадковим для реципієнта. Лише беручи участь у «співтворчості», читач/глядач може домислити і дізнатися про те, що стало причиною її шлюбу з Клавдієм, чи була вона співучасницею злочину. Звісно, Привид Гамлетового батька, що з'явився в її покоях, переконує принца і водночас читача, що вона не винна, тому Гамлет повинен стати «поруч з нею в боротьбі душевній» [1, с. 126]. Однак на початку трагедії ні Гамлет, ні читач не знають, чи Гертруда брала участь у вбивстві свого чоловіка.

Вважаємо, що крізь призму *non-finito* – феномена, який уможлиблює позачасове сприймання художнього твору і, зокрема, його образів, – варто розглянути образ Гамлета, «який протягом кількох століть зберігає дивовижну спроможність породжувати все нові й нові хвилі інтерпретацій. Приміром, сучасник великого драматурга Ентоні Столкер вважав принца данського зразком моральної досконалості, а ранні романтики А.-В. Шлегель та Т. Колрідж – людиною, що цілком позбавлена волі. Класик німецької літератури Й.-В. Гете називав Шекспірівського героя “прекрасним, чистим, шляхетним, високоморальним створінням”, якому бракує тієї сили почуттів, що створює героїв, а <...> представники ж міфокритичної школи Дж. Меррей та Дж. Голлоуей порівнювали цей образ з фігурою цапа-відбувайла, яка в стародавніх ритуальних дійствах виконувала важливу ідеологічно марковану функцію очищення» [6, с. 67].

Незавершеним є й образ Офелії, який «структурований як фігура віддзеркалення, площина для проектування чоловічих роздумів та уявлень (Полоній, Лаерт, Гамлет). До того ж ці проекції є деструктивними: в одній особі поєднується традиційна типізація жінки як святої чи повії. Кульмінаційним пунктом емблематизації образу є смерть Офелії, що завершує процес її

перетворення на алегоричну фігуру з міфологічним навантаженням. В описі смерті відчувається спорідненість античної і християнської традицій: з одного боку, міфологізована істота, з іншого – християнська фігура мучениці» [3, с. 155].

Досить неоднозначною є рецепція образу Йорика – мертвого блазня, череп якого знаходять гробарі, які копають могилу для Офелії. На нашу думку, його теж можна тлумачити як образ *non-finito*, тому що в п'єсі самого Йорика немає, присутній лише його череп і поодинокі згадки про нього.

Крізь призму *non-finito* варто розглянути також образ принца Фортінбраса, котрий фактично з'являється аж у фіналі трагедії. Незавершеність образу норвезького принца полягає в тому, що читач/глядач не знає, як складеться його майбутнє, як він буде правити у Данії, наполягаючи, що «...в цім королівстві є й мої права: / Судьба мені велить їх ознаймити» [1, с. 205].

Тож на уроці зарубіжної літератури, взявши за основу здійснений нами нестандартний аналіз образів п'єси «Гамлет, принц данський», можна запропонувати десятикласникам розробити дослідницькі проекти у вигляді презентацій на такі теми:

1. *Привид – Гамлетовий батько чи злий дух у його подобі?*
2. *Гертруда – злочинець чи жертва?*
3. *Загадковість образу Гамлета.*
4. *Non-finito образу Офелії.*
5. *Хто ж такий Йорик?*
6. *Незавершеність образу Фортінбраса.*

Вважаємо, що такий вид роботи не тільки урізноманітнить традиційний пообразний аналіз художнього твору, «оскільки він здебільшого зводився до поділу на позитивних та негативних героїв, і навіть цей поділ був чітко визначений у підручниках та методичних посібниках» [4, с. 210], а й підвищить інтерес десятикласників до вивчення творчості корифея доби англійського Ренесансу.

Отже, незавершеність трагедії «Гамлет, принц данський» є очевидною, однак прояви non-finito на її різних рівнях: у незавершених фіналах трагедії «Гамлет, принц данський» і п'єси «Мишоловка»; перериванні монологів; пантомімі; рецепції образів Привида, Гертруди, Гамлета, Офелії, Йорика, Фортінбраса та інших – аж ніяк не применшують досконалість найзагадковішого драматичного твору Вільяма Шекспіра і сприяють індивідуальній рецепції та творчому осмисленню п'єси школярами на уроці зарубіжної літератури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вільям Шекспір. Гамлет, принц данський / пер. з англ. Леоніда Гребінки. Київ : Знання, 2017. 207 с.
2. Вісич О.А. Естетика non-finito в творчості Лесі Українки: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.06 – теорія літератури; ВНУ ім. Лесі Українки. Луцьк, 2010. 188 с.
3. Маценка С. Проект концепту свободи. Розвиток мотиву Офелії у сучасній німецькій літературі. *Ренесансні студії*. Вип. 10. Запоріжжя, 2005. С. 154–171. URL: <http://rs-journal.kpu.zp.ua/archive/10-2005/16.pdf> (дата звернення: 02.12.2022)
4. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах: підручник. Київ: Вища школа, 2007. 415 с.
5. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти із зарубіжної літератури для 10–11 класів (рівень стандарту), 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/navchalna.programa.2022.zarubizhna.literatura-10-11-standart.pdf> (дата звернення: 29.11.2022)
6. Торкут Н. Шекспірознавчий дискурс ХХ століття: специфіка і тенденції. *Ренесансні студії*. Вип. 9. Запоріжжя, 2003. С. 65–74. URL: <http://rs-journal.kpu.zp.ua/archive/9-2003/8.pdf> (дата звернення: 02.12.2022)